

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-13>

УДК 7.071.1:930

Коновалова О.В., Ситник І.В.

Інститут мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

ІСТОРИОГРАФІЯ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ

Анотація. Досліджено історіографію художньої діяльності української художниці Тетяни Яблонської (1917–2005). Розглянуто стан наукової розробки теми, проаналізовано низку наукових праць, в яких висвітлюються питання творчості мисткині протягом ХХ століття. Виявлено трансформування аналізу мистецький явищ, що супроводжували творчість Тетяни Яблонської крізь науковий погляд дослідників її художньої діяльності. Розкрито еволюцію думки науковців про мистецький доробок Тетяни Яблонської від ідеологічної заангажованості середини ХХ століття до багатовимірної інтерпретації її художньої діяльності сучасними науковцями. В дослідженні підкреслено багатовимірність та різнобічність погляду мистецтвознавців на творчість Тетяни Яблонської поряд із констатацією високого професійного рівня художниці та відокремлення епохальних робіт мисткині від політичних уподобань.

Ключові слова: історіографія, українське образотворче мистецтво ХХ століття, Тетяна Яблонська, художня діяльність.

Konovalova Olha, Sytnyk Iryna

Institute of Arts of Borys Grinchenko Kyiv University

HISTORIOGRAPHY OF ARTISTIC ACTIVITIES OF TETIANA YABLONSKA

Summary. The historiography of artistic activity of the Ukrainian artist Tetiana Yablonska (1917–2005) is researched. The state of the topic scientific development is examined, the range of scientific works, which clarified the issues of the artist's creative work during the 20th century, are analysed. The evolution of the artist's creative development had an undeniable influence on the formation of the Ukrainian school of painting, and thus – on the development of national art in the second half of the 20th century in general. It is proved that the search for new means of artistic expression in the creative work of Tetiana Yablonska is a reflection of changes in society and in the national artistic space. The topics of the research are to expand the permanent framework of perception of Tetiana Yablonska not only as one of the leading representatives of the socialist realism era, but also a many-sided master (painter, graphic artist, teacher, public figure), whose evolution contributed to the development of Ukrainian art in the 20th century – early 21st century. The transformation of the analysis of artistic phenomena that accompanied the creative work of Tetiana Yablonska through the scientific view of researchers of her artistic activity is revealed. The evolution of the opinion of scientists about the artistic work of Tetiana Yablonska from the ideological bias of the middle of the 20th century to the multiple interpretation of her artistic activity by modern scientists is explained. The works of art critics on the creative work of Tetiana Yablonska are objectively evaluated not only in the context of the development of art of the Soviet era, but also in the post-Soviet era. The works of leading art critics: L. Vladych, V. Kuryltseva, O. Petrova, H. Skliarenko, O. Rohotchenko, L. Smyrna have been studied. The common aspects that unite the opinion of art critics of the last century and the view of modern scientists are stated. The multidimensionality and versatility of interpretation are emphasized, along with the statement of the high professional level of the artist and the separation of the epoch-making works of the artist from political preferences. Peculiarities of considering the work of Tetiana Yablonska from different points of view in the context of political and cultural-artistic phenomena of the second half of the 20th century are revealed. The actuality of covering the creative work of Tetiana Yablonska in the European art space is proved.

Keywords: historiography, Ukrainian fine arts of the 20th century, Tetiana Yablonska, artistic activities.

Постановка проблеми. Дослідження мистецького доробку Тетяни Яблонської та виявлення його значущості для українського образотворчого мистецтва є надзвичайно важливим завданням вітчизняного мистецтвознавства. Еволюція художнього шляху мисткині мала беззаперечний вплив на формування української живописної школи, відтак – на розвиток національної образотворчості другої половини ХХ століття загалом.

Творчість Тетяни Яблонської протягом всього її шляху відзначається пошуком нових засобів художньої виразності, що віддзеркалювали зміни у суспільстві та у національному мистецькому просторі. Творча манера мисткині еволюціонувала від реалізму до захоплення декоративним мис-

тецтвом, від тем праці та материнства до правди вічного буття й сутності життя, від майстерного засвоєння живописної спадщини імпресіоністів до традицій національного народного мистецтва.

Проблематика даного дослідження полягає у розширенні сталих рамок сприйняття Тетяни Яблонської не тільки як одного з провідних представників доби соцреалізму, а й багатогранного майстра (живописця, графіка, педагога, громадського діяча), еволюція творчості якої сприяла розвитку українського мистецтва ХХ – початку ХХІ століть.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для об'єктивного оцінювання та осмислення матеріалу щодо діяльності Тетяни Яблонської впродовж середини та другої половини ХХ сто-

ліття, – необхідно розглядати праці мистецтвознавців про її творчість не тільки в контексті розвитку мистецтва радянської епохи, але і в пострадянській період часу.

Протягом ХХ століття було видано дві монографії про творчість талановитої художниці: «Тетяна Нилівна Яблонська» Л. Владича (1958) і «Тетяна Нилівна Яблонська» В. Курильцевої (1959).

Серед наукових розвідок ХХІ століття переважають окремі глави чи фрагменти у монографіях з узагальненим аналізом етапів творчості. Зокрема, глава про мистецтво другої половини 1950-х – 1980-х років, написана О. Петровою для Історії українського мистецтва (2007); глава «Творчість Тетяни Яблонської (1917–2005): особистий шлях в історії радянського живопису» розміщена в монографії Г. Скляренко «Українські художники: з відлиги до незалежності» (2018).

Творчість художниці згадується й у контексті живопису доби соцреалізму в монографії за дисертаційним дослідженням О. Роготченка «Соціалістичний реалізм і тоталітаризм» (2007). Ім'я мисткині згадується в монографії Лесі Смирної в контексті огляду «століття нонконформізму» (2017), в альбомах та каталогах творів, виданих до 100-річчя художниці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, на сьогодні не існує жодного дослідження, що відображає еволюцію сприйняття науковцями творчого доробку Тетяни Яблонської в контексті історико-соціальних та культурних змін ХХ століття, з урахуванням розвитку сучасної наукової думки.

Аналіз мистецтвознавчих підходів щодо інтерпретації творчості Тетяни Яблонської дозволить продемонструвати шлях вітчизняної науки від 50-х років ХХ століття до сьогодні.

Мета статті – дослідити стан наукової розробки теми та виявити особливості інтерпретації творчості Тетяни Яблонської мистецтвознавцями протягом ХХ–ХХІ століть.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- систематизувати дослідження мистецтвознавців за хронологією і за групами видань (монографії, художні альбоми, каталоги з виставок);
- виявити еволюцію вітчизняної наукової думки щодо творчості Тетяни Яблонської;
- висвітлити перспективи подальшого опрацювання історіографії.

Викладення основного матеріалу. Діяльність митця – це відображення його світосприйняття. Наскрізне вивчення та аналіз творчості Тетяни Яблонської, висвітлення дійсності навколо мисткині та проблематики суспільства й часу загалом, надає можливість оглянути публікації про художницю цілісно та об'єктивно, без тиску політичних уподобань, поза межами вимог часу.

Перші аналітичні розвідки про творчі здобутки Тетяни Яблонської датуються 1950-ми роками. За період з 1939 року до 1958 року художниця приймала участь у 43 виставках на теренах Радянського Союзу та у 11 закордонних виставках, зокрема, у Всесвітній виставці 1958 р. у Брюсселі з нагородою бронзовою медаллю за картину «Хліб» (1949). Також художниця отримала дві державні премії СРСР: за картину «Хліб» у 1950 році, за картину «Весна» (1950) у 1951 році.

На 1959 рік Тетяна Яблонська – взірць художника українського образотворчого мистецтва та радянського мистецтва загалом. Її картини розташовані в усіх відомих музеях держави: Київському національному музеї українського мистецтва, в Третяковській галереї, в Харківському державному музеї образотворчого мистецтва, Львівському державному музеї українського мистецтва, в Кримському державному музеї образотворчого мистецтва в Алушці та в багатьох інших.

Визнання творчості художниці у вітчизняному і світовому масштабах спонукає мистецтвознавців радянського простору до детального аналізу та висвітлення її творчої діяльності.

У виданні «Мистецтво Радянської України» (1957) за авторством В. Курильцевої та Н. Яворської при висвітленні питань розвитку живопису у післявоєнні роки (1945–1954), Т. Яблонська відзначена як художник побутового жанру і майстер, що має плеяду послідовників [10, с. 209, 212]. Надалі напрацювання щодо творчості Тетяни Яблонської В. Курильцева узагальнить у монографії 1959 року.

Одна з перших ґрунтовних розвідок другої половини ХХ століття – монографія Л. Владича «Тетяна Нилівна Яблонська» (1958). Автор вперше хронологічно систематизував та проаналізував доробок мисткині з початку її творчого шляху під час навчання і до 1958 року, надав перелік всіх виставок, в яких експонувались роботи. Варто відзначити, що Тетяні Яблонській надано перше місце в українському живописі серед митців післявоєнної доби – Михайла Хмелька, Віктора Пузиркова, Георгія Меліхова [3, с. 18].

Леонід Владич висвітлює розквіт українського образотворчого мистецтва в післявоєнні роки крізь призму ідеологічного піклування партії про культурне зростання радянської людини [3, с. 18]. Розвиток творчості художників (серед яких і Тетяна Яблонська) розглядається автором як результат «успішної боротьби проти буржуазно-націоналістичного, формалістичного напрямку в українському образотворчому мистецтві – «бойчукізму» [3, с. 4].

Аналіз творів висвітлено крізь призму соцреалізму згідно вимог часу, і відзначено негативний вплив як імпресіонізму, так і творчості Ф. Кричевського. Автор зазначив: «Яблонська не була ізольована й від негативних явищ українського образотворчого мистецтва...Імпресіоністичні впливи були тим небезпечніші, що, з одного боку, проти них у той час не вели боротьби, а з іншого – їм піддавалися молоді художники й учні художніх учбових закладів. Не уникла цих впливів і Тетяна Яблонська» [3, с. 6].

Також автор додає: «Особливо великий, і на жаль, не в усьому позитивний вплив мав на Яблонську Кричевський... Але творчість Кричевського була суперечливою. Реалістичні тенденції, успадковані від російської художньої школи, вихованцем якої він був, примхливо переплітались в ній з імпресіоністичними впливами, стилізаторством і декадентськими, декоративістськими впливами мюнхенського «Сецесіону» [3, с. 10].

Поряд з цим зазначено, що головними темами творів Тетяни Яблонської є вільна праця, життєві побутові сцени. Приділено значну увагу біографії художниці, формуванню її художньої особистості.

У 1959 році виходить монографія В. Курильцевої «Татьяна Нилевна Яблонская». В дослідженнях Л. Владича та В. Курильцевої існує схожість, зокрема, у висвітленні біографічних даних, у виявленні суперечливого впливу Ф. Кричевського на формування стилю художниці під час навчання. Але поряд з цим, В. Курильцева відзначає талант Ф. Кричевського та його здатність не обмежувати розвиток своїх учнів [9, с. 12]. Автор висвітлює системний підхід художниці до створення картин: від замислу та ескізів до реалізації на полотні [9, с. 23].

У 1960 році Тетяні Яблонській присвоєно звання народного художника УРСР. Мистецтвознавці особливу увагу приділяли головним темам полотен мисткині: темам життя, материнства, праці й акцентували увагу на таланті й працездатності художниці. Критика попереднього десятиліття щодо негативних впливів імпресіонізму й творчості Ф. Кричевського позбувається актуальності.

Серед друкованих видань варто відзначити каталог «Виставка творів заслуженого діяча мистецтв Української РСР, члена кореспондента Академії мистецтв СРСР Тетяни Нилівни Яблонської» за упорядництвом В. Цельтнер (1960). Вперше поряд із живописними творами представлено акварелі, рисунки та начерк з дорожнього альбому 1940–1959 років. Автор вступної статті Л. Владич зосереджує увагу на тематичні твори Тетяни Яблонської: післявоєнних радощах мирного життя, материнства та щасливого дитинства, а також не оминає увагою і пейзажні мотиви Тетяни Яблонської в жанрових полотнах. 1960 рік – розквіт художньої діяльності мисткині – і це підкреслено автором [4, с. 5].

В альбомі «Тетяна Яблонська. Життя» (1973), автор-упорядник І. Диченко демонструє твори останнього десятиліття. Відмінність цього видання від інших – відсутність полотен соцреалістичного напрямку. Відзначається, що творчі пошуки Тетяни Яблонської наближені до українського народного мистецтва. Автор порівнює полотна «Чайна» (1967), «Паперові квіти» (1967) з народними розписами на хатах та печах, з творами Марії Примаченко та Ганни Собачко [5, с. 3].

Ігор Диченко відзначає неочікуваність полотен Яблонської та ставить питання: «бути чи не бути новій Яблонській» [5, с. 2]. Автор звертає увагу на захоплення майстрині гобеленом: «В останні роки Тетяна Нилівна звернулася до забутого мистецтва гобелену: її живописні ескізи, в яких світ прекрасний, як народна пісня – закінчені вироби, гармонійні та ясні» [5, с. 3].

На відміну від критики 1950-х років, автор визнає Тетяну Яблонську «продовжувачем традицій відомого українського художника Федора Кричевського» [5, с. 3].

Видання 1980-х років охоплюють творчій шлях художниці з 1940 років. Саме в цей період відбувалася еволюція творчості художниці від соцреалізму до «фольклорної сюїти» і далі до художньої екзистенції 1980-х років як нового стану мислення.

Важливою подією стає у 1980 році вихід альбому «Тетяна Яблонська» О. Короткевич, у якому зібрано найкращий живописний і графічний доробок творчого шляху мисткині з 1939 року до 1975 року включно.

Автор вступної статті О. Короткевич підкреслює значну відмінність творів різних десятиліть через аналіз полотен «Хліб» (1949), «Безіменні висоти» (1969), «Вечір. Стара Флоренція» (1973). Підґрунтям такої різноманітності автор вважає «напружений пошук та бажання виразити свої почуття часу та передати моральний пафос кожного конкретного періоду нашого життя» [8, с. 6]. Олена Короткевич акцентує увагу на творчості «оновленої» Тетяни Яблонської, продовжуючи дискусію критиків тих часів про феномен художниці, який базується на унікальній здібності змінювати манеру написання творів, захоплюватися різними жанрами, техніками та видами мистецтва [8, с. 6].

Автор пропонує зрозуміти феномен Тетяни Яблонської крізь звертання до етапних творів 50-х – 80-х років, починаючи з полотен «Хліб» (1949) та «Життя» (1966). Нова філософія пошуків наприкінці 1960-х років – твір «Безіменні висоти» (1969), який автор визначає масштабним філософським узагальненням 1960-х років [8, с. 6]. Картина «Вечір. Стара Флоренція» (1973) – початок нового, образно-художнього напрямку в живописі 1970-х років, що має розвиток та продовження в роботах молодих художників, учнів Тетяни Яблонської: О. Філатчева, О. Романова, Т. Назаренко, С. Пустовойт. Полотно «Льон» (1977) автор визначила як твір в традиціях старовинних майстрів, з алегоричним змістом, синтез гуманізму доби Ренесансу і національної своєрідності [8, с. 18].

На думку мистецтвознавця, твори Тетяни Яблонської напередодні 1980-х років пронизані поетичним та ліричним змістом у порівнянні з творами раннього періоду творчості: «Такі полотна, як «Весна на околиці», «Дуб», « У річці» (всі 1976), деякими рисами стилю та світовідчуття нагадують відомі класичні витвори живопису XIX століття» [8, с. 65].

У 1982 році В. Цельтнер видає каталог до унікальної виставки «Тетяна Нилівна Яблонська. Живопис семидесятих років». «Ця виставка відмінна від усіх інших. Вона несхожа на персональну 1960 років, де були представлені вибірково твори всіх попередніх років, і на експозицію її робіт тільки 60-х у 1971 році. Нинішню виставку складено з одних пейзажів» [16, с. 3]. Автор відзначає, що твори відбирались самою художницею. Володимир Цельтнер зазначив: «Саме в цих полотнах найбільш помітні нові риси мистецтва. Розкриті в її творах з найбільшою повнотою, вони складають новий, раніше невідомий світ, «нову Яблонську». Пейзажні твори відокремлені як відхід від оповідального живопису до живопису, в якому мисткиня бачить пряме та точне відображення змісту життя та його духовного джерела [16, с. 8].

У 1984 році видано нариси В. Афанасьева «Українське радянське мистецтво 1960–1980-х років». Огляд розвитку живопису висвітлюється з боку діючого режиму та вимог часу. Поряд з розкриттям питання розвитку та вдосконалення станкового живопису, що задовольняє не тільки естетичні запити суспільства, а й впливає на загальний художній рівень всього образотворчого мистецтва, підкреслюється думка, що в картині художник втілює своє прагнення до глибшого

й проникливого осягнення дійсності, до відтворення складних намірів людської душі, переживань, філософських роздумів.

Тетяна Яблонська згадується як митець, в творчості якого відбито еволюцію українського станкового живопису всього повоєнного часу. У порівнянні з виданнями 60–70-х років, яким притаманне приділення уваги робітничим темам, сценам життя радянської людини, – ця розвідка розкриває тему філософських роздумів митця, підкреслюється більш тонке та особисте сприйняття і розуміння життя художником. Те, що в 1950-х роках вважалося формалізмом, у виданні 1984 року вважається декоративною виразністю.

Автор дуже обережно піддає критиці період захоплення Тетяни Яблонської декоративним живописом: «Пошуки філософської змістовності художнього образу, а також ритмічної та декоративної виразності полотна привели художницю на початку 1960-х років до традицій народного декоративного живопису... Декоративне-спрощене трактування людського образу, лапідарно-узагальнене відтворення довколишнього предметного світу, лубочна барвистість хоч і поєднувалися з вивіреністю композиції, усвідомленим відчуттям пластичного та кольорового ритмів, однак справляли враження якоїсь штучної стилізації» [2, с. 18]. Окремо розглянуто твори «оновленої» Яблонської 1969–1974 років: «Безіменні висоти», «Юність» (1969), «Життя йде» (1971), «Вечір. Стара Флоренція» (1974). Особливу увагу приділено картині «Льон» (1977), а саме філософській темі нерозривного зв'язку людини з рідною землею.

Оновлення Тетяни Яблонської автор пов'язує з філософським підґрунтям творів мисткині як ліричних варіацій роздумів про життя та його невблаганну плінність [2, с. 18].

Наприкінці 1980-х років, за сприяння Союзу художників СРСР та Української РСР, виходить каталог «Тетяна Яблонська» (1989) з вступним словом О. Соловйова, присвячений живопису, рисунку, біографії та творчому шляху мисткині. З поміж всіх видань ХХ століття – переднє слово найбільш цілісно висвітлює та узагальнює творчий шлях художниці. В порівнянні з попередніми виданнями, каталог оновлено доробком художниці до 1988 року.

Потужність та ґрунтовність цього дослідження полягає не тільки в тому, що висловлюється більш сучасний погляд на творчість художниці. Автором проаналізовано та узагальнено еволюцію жанровості Тетяни Яблонської, підкреслено та розгорнуто думку щодо феномену «нової» Яблонської: «Інколи в динаміці мистецтва Яблонської вбачають лише неочікувані, парадоксальні аспекти, зовнішньо різучі зміни стиля. Відтак, мимоволі головною думкою постає новизна, розглядається лише феномен «нової Яблонської». Однак, її мистецтво позбавлене розрахунку тільки на ефект здивування, в ньому немає сліду будь-якої пози, оскільки головним для художниці завжди є не пошук новизни, а пошук істини» [15, с. 1].

Висвітлено весь шлях формування індивідуальності від впливу Ф. Кричевського, В. Сурікова, імпресіоністів – до італійських живописців. Вперше проаналізовано еволюцію стильових осо-

бливостей рисунків Тетяни Яблонської (з 1946 по 1984 рік). Наведено невідомі досі графічні твори, чого раніше в такому обсязі для широкого кола читачів не надавалося. Також представлено архівні фото подорожей художниці, структуровано інформацію про основні виставки творів, і вперше – представлено бібліографію основних публікацій та статей про художницю.

До 1989 року провідними працями з вивчення творчості Тетяни Яблонської були монографії Л. Владича та В. Курильцевої, але зазначене видання вперше надало можливість представити творчість художниці як цілісне явище [15, с. 1].

Автор резюмує, що об'єктивні оцінки творчих періодів Тетяни Яблонської стали можливими лише зараз, коли чітко визначено, що саме витримало випробуванням часу і що потрібно розвивати. І головне, що підкреслює автор, підтримуючи незмінну думку всіх мистецтвознавців: творчість Тетяни Яблонської – це щирість, високий професіоналізм та талант.

Провідними працями ХХІ століття, в яких поглиблено аналіз творчості художниці є розвідки мистецтвознавців О. Петрової, О. Роготченко, Г. Скляренко, Л. Смирної. Особливістю досліджень сьогодення є можливість цілісного наскрізного погляду на зміни в українському образотворчому мистецтві ХХ століття. Це формує вільну сучасну думку авторів-дослідників за умов урахування історичних, культурних та соціальних змін у мистецькому просторі доби.

Згадує про Тетяну Яблонську Олексій Роготченко у монографії «Соціалістичний реалізм і тоталітаризм» (2007), в якій широко висвітлюються здобутки українського радянського мистецтва 1930–1950 років. Окреслено суспільно-політичне й соціально-психологічне тло, створювана радянськими ідеологами одновекторність розвитку художньої культури та неминуча жорстка залежність митця від цих обставин.

Під час висвітлення розвитку портретного живопису, автор виокремлює коло митців, які не писали портрети військових та комуністичних лідерів. Ім'я Тетяни Яблонської зазначено в колі «прекрасних живописців»: К. Трохименка, С. Шишка, О. Шовкуненка, М. Шавикіна, С. Григор'єва, Ф. Кличка, М. Самокіша, І. Штильмана [12, с. 194].

В контексті дослідження розвитку мистецтва «соціалістичного реалізму» на теренах України полотно «Хліб» Тетяни Яблонської наведено як найяскравіший визначний твір цієї доби, що відповідав вимогам соцреалізму і репродукувався мільйонами примірників, поряд з творами С. Григор'єва «Підйом до комсомолу», «Обговорення двійки», В. Пузиркова «Чорноморці» та багато інших [12, с. 187].

У п'ятому томі фундаментального дослідження «Історія українського мистецтва» під редакцією Ганни Скрипник творчість Яблонської висвітлювали мистецтвознавці О. Петрова та Л. Белічко.

При розгляді живопису 1930-х – першої половини 1950-х років, Л. Белічко визначає творчість Тетяни Яблонської, поряд з творчістю В. Кричевського, О. Шовкуненка як таку, що «не вміщується в рамки режиму»: «Реалістичні або «неокласичні» тенденції, характерні для їхнього мистецтва, як загалом культурі епохи, було б не-

правильно пояснювати однією лише примусовістю свої позиції» [6, с. 22].

Аналізуючи мистецтво «відлиги» 60-х років і творчість Яблонської зокрема, О. Петрова запроваджує поняття «фолькстиль» як дуалістичне явище: «Він заявив про себе як естетична цінність та водночас як морально-етична категорія» [6, с. 456]. В контексті огляду мистецьких та культурних подій 1960-х років, О. Петрова вважає цілковитою несподіванкою для «соцреалістичних чеснот» захоплення Тетяни Яблонської, визначного маестро епохи, стихією народного примітиву. Автор зазначає, що Яблонська йшла шляхом розвитку та наводить власне бачення мисткині з цього приводу: «У 80-х роках Тетяна Нилівна оцінювала «фольклорну сюїту» як прорив з натурно-міметичної до узагальнено-умовної системи бачення» [6, с. 456].

Під час аналізу тенденцій живопису 1970-х років автор акцентує увагу на процесі еволюції живописного стилю художниці: декоративні твори «фольклорної сюїти» змінюються сюжетами, в яких панує тиша та домінує філософсько-медитативна заглибленість [6, с. 456].

Окрім фундаментальних наукових праць, багато видань початку XXI століття публікують статті про творчість художниці. Одним з таких є періодичний журнал «Особистості», із статтею Марини Леванової «Тетяна Яблонська: любов до життя» (2014). Автором висвітлено, окрім біографічних даних мисткині, спогади самої художниці та її доньки Гаяне Атаян. Погляд на відомі твори та події в житті представлено крізь власне бачення мисткині та її доньки. Автор підіймає проблему, пов'язану із наявністю фальшивих полотен в експозиції виставки, проведеної в 2004 році у Київському музеї російського мистецтва «Український живопис 1945–1989 років», та засвідчує безрезультатність цієї справи, навіть після подання до суду [11, с. 83].

У 2017 році в Києві відбулись виставки до сторіччя від дня народження художниці: «Інша Тетяна Яблонська...» у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, «І спогади, і мрії...» в Національному художньому музеї України виставка. Серед ювілейних видань, за сприянням Гаяне Атаян, у 2017 році видано реконструкцію альбому «Тетяна Яблонська» з віршами Івана Драча, написаними до кожної картини. З ідеологічних міркувань весь наклад у 1969 році було знищено, за причини заборони пропаганди нових тенденцій у творчості художниці.

В цьому виданні зібрані твори фольклорного періоду Тетяни Яблонської: «Віконце» (1965), «Травень» (1965), «В гості до внуків» (1965), «Лебеді» (1966), «Наречена» (1966), «Портрет молодого молдаванина» (1966), «Наречені» (1966), «мати з дитиною. Щастя» (1966), «Балада до вдовиння» (1966), «Балада про стару» (1966), «Життя» (1966).

У вступному слові Івана Драча твори Тетяни Яблонської розглядаються як саме людське життя: від безтурботного дитинства до самої старості. Автор підкреслює, що в полотнах виокремлено глибокі гуманістичні ідеї та народні уявлення про життя. Зазначено, що на фоні узагальнення та вдало знайдених живописних засобів, головне, що не загублено та відтворено багатогранно та з повнотою – це характери людей та вміння розкрити їх духовний світ. Нова філософія, за-

кладена в полотнах Тетяни Яблонської, розглядається як осмислення життя, не типове для попередніх робіт, як цілеспрямований неостаточний та суперечливий мистецький пошук.

У монографії Лесі Смирної «Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві» (2017), автор згадує про Тетяну Яблонську під час аналізу подій в мистецькому середовищі України 1960-х років, на тлі зміни світоглядних орієнтирів та осмислення національної культури крізь призму мистецтва.

Зазначається, що художниця – «ікона» соцреалізму, згодом відходить від декларативності й етнографізму. Портрети вдів Тетяни Яблонської з одного боку, можна вважати «після-хлібною» віддушиною, з іншого, – прагненням через містерію соціалістичного дискурсу показати його зворотній, фольклорний бік, «людський, надто людський» [14, с. 238–239].

Варто відзначити наступну характеристику автором художниці: «Не можна полишати без уваги й того, що її програмний «Хліб» (1949) був не лише «шедевральною стовпом» соцреалістичної доктрини в образотворчому мистецтві, але – з суспільно-громадянської точки зору – давав можливість Тетяні Нилівні, двічі лауреату Сталінської премії, упродовж всього її творчого життя виступати в ролі своєрідної берегині, якій дозволялися різного роду модерні відхилення від соцреалізму, і бути гарантом свободи творчого пошуку у колі передовсім молодих українських митців» [14, с. 239].

Леся Смирна розглядає діяльність митців 1970-х років, як здатність виходу за межі системи та широкого розуміння європейського художнього тла. Наголошує на запровадженні практик постмодерністського живопису в контексті українського мистецтва [14, с. 258]. В главі «Стиль з половиною»: 1970-ті – початок 1980-х, автор підносить картину «Юність» Тетяни Яблонської (1969), як маніфест часу, в якому кожна людина лишається на самоті і з собою, і з Богом, і... з озером; та зазначає, що рух шляхом створення персональних «світів», дозволяє говорити про начало становлення вже нового – постмодерністського – вектору мистецтва в українському контексті [14, с. 260]. Художниці Т. Яблонській автор надає місце серед митців, для яких характерно звернення до широкого кола форм і традицій у змісті: В. Зарецький, Г. Севрук, В. Рижих та інших.

Загалом 1970-ті роки Леся Смирна характеризує як «трамплін для стрибка українського мистецтва в постмодернізм» [14, с. 260] і вперше в українському мистецтвознавстві творчість Яблонської розглядає у постмодерному дискурсі.

У виданні «Українські художники: з відлиги до незалежності» (2018) Г. Скляренко присвячує главу художниці: «Творчість Тетяни Яблонської» (1917–2005): особистий шлях в історії радянського живопису». Автор зазначає, що художниця ще за життя отримала статус вітчизняного класика, та й надалі кожна виставка її творів продовжує привертати широку увагу та зацікавлення глядачів. Автор визначає Тетяну Яблонську, як людину свого часу, для якої живопис виступав засобом бачення, чії твори стали етапними для кожного періоду другої половини століття, починаючи зі сталінської доби, через показові тенден-

ції відлиги, ліберальних 1960-х та присмеркового «застою» 1970-х – початку 1980-х років» [13, с. 20].

Особливу увагу в аналізі творчості приділено «вивільненню» художнім уподобань у період відлиги, портретним полотнам, творам останніх роках життя. Висновки автора щодо творчості Тетяни Яблонської мають важливе значення для цілісного сприйняття художнього шляху «легенди українського мистецтва» з феноменальними здібностями та високим рівнем працьовитості.

Галина Скляренко вперше надає цілісний огляд творчого життя майстрині: «Творчість Тетяни Нилівни Яблонської прокреслила більш ніж півстоліття історії вітчизняної образотворчості, позначивши кожний з етапів її поступу своїми полотнами, більшість з яких стали знаковими. Її малярство консолідувало у собі складні суперечності часу, напружену еволюцію художньої свідомості, що прагнула подолати жорсткі радянські ідеологічні настанови» [13, с. 44].

Автор розглядає періоди творчості мисткині в культурному просторі українського образотворчого мистецтва та його еволюції. Окрему увагу приділено пейзажному та портретному живопису, аналізу творів останніх десятиріч: серії робіт «Обереги» (1990–2000) і пастелі.

Галина Скляренко підкреслює чутливість Тетяни Яблонської до коливань культурно-художнього та психологічного клімату у суспільстві, неодноразове переосмислення свого мистецтва самою мисткинею. Цілісний огляд всіх аспектів творчого розвитку художниці дозволив зруйнувати стереотипи та «прокреслити виразний авторський шлях» Тетяни Яблонської [13, с. 19].

Одним з останніх сучасних видань є книга Діани Ключко «65 українських шедеврів. Визнані й неаявні» (2019). Автором зазначено, що мета дослідження – розширення сталих рамок сприйняття українського мистецтва від етнографічних та фольклорних асоціацій до культурного простору європейських та світових експозицій. Головний принцип видання – порівняння творів, знаходження несподіваної аналогії, інтерпретація думок та спроба наближення до аналізу більших сюжетів, в рамках яких ці твори є можливими [7, с. 8]. Кожен митець в цій книзі розглядається особисто та окремо, з представленням роботи та її несподіваним порівнянням та асоціативним рядом.

Розглядаючи творчість Тетяни Яблонської, автор підкреслює та виявляє момент власної національної ідентичності [7, с. 115]. Аналізуються автопортрети мисткині, зокрема, автопортрет 1945 року автор асоціює з композиційними прийомами у ранньому автопортреті Франсіско Гойї (1795). Автопортрет Тетяни Яблонської в українському вбранні (1946) авторка розглядає під призвою національної належності та кризь вплив Федора Кричевського. Поряд з цим відзначається, «що не кожний митець в 1940 році міг наважитись, щоб народний костюм подавати як частину портрету в стилі соцреалізму» [7, с. 116]. Автор припускає, що автопортрет Тетяни Яблонської в українському вбранні – це відголосок портрету Василя Седляра (1926–1927) художниці Оксани Павленко.

У творчості Тетяни Яблонської відбилися всі етапи розвитку національного мистецтва середини – другої половини ХХ століття. Відтак, наукова думка еволюціонує від непорушного погляду кризь

традиції соціалістичного реалізму до вивільненого незалежного погляду сучасності на творчість великої художниці в просторі доби ХХ століття.

Висновки та пропозиції. Головним аспектом, що об'єднує думку мистецтвознавців минулого століття та сучасний погляд науковців ХХІ століття – це неперевершений талант та здібності Тетяни Яблонської, її високо професійний рівень.

Художня діяльність Тетяни Яблонської відобразила в собі зміни в мистецьких процесах країни ХХ століття. З появою сучасних досліджень її творчість інтерпретується під різними кутами з огляду на події та явища, що відбувалися в країні протягом століття.

Набуває актуальності висвітлення творчості Тетяни Яблонської в контексті не тільки національного, а й європейського мистецтва. Зокрема, Леся Смирна виводить постать Тетяни Яблонської в європейський контекст розвитку українського мистецтва.

В сучасних умовах багатомірної інтерпретації мистецтвознавцями художньої діяльності Тетяни Яблонської, існує спільний погляд дослідників минулого століття з думками мистецтвознавців сучасності. Прикладом цього є монументальне полотно «Хліб», яке знову і беззаперечно подається в розвідці 2007 року «визначним явищем свого часу, що увібрало в себе головний емоційний тонус часу, відбило трудове піднесення народу, перед яким у перші повоєнні роки відкривалися нові обрії життя і добробуту» [6, с. 304]. А в 1958 році робота «Хліб» – сповідь праці людей, еталон та взірєць соцреалізму.

На початку творчої діяльності критично оцінювався вплив імпресіонізму на творчість художниці. Але у 1960-х роках Л. Владич та В. Цельтнер приділили значну увагу пейзажним роботам; в 2007 році О. Петрова відзначила одухотворену імпресіонізмом Т. Яблонську [6, с. 483].

У 1980 році для мистецтвознавця О. Короткевич полотно «Вечір. Стара Флоренція» (1970) – результат глибоких естетичних пошуків художниці. І майже тридцять років потому О. Петрова у 2007 році визначає цей твір як «картину-сповідь», що відображає діалог людини з історією.

Якщо на початку 1980 років феномен Тетяни Яблонської полягає в «новій» Яблонській на кожному етапі її творчості, – наприкінці 1980-х років, за думкою мистецтвознавця Соловйова, «феномен Тетяни Яблонської» – це пошук істини.

Мистецтвознавець Галина Скляренко у 2018 році, через 38 років, підтверджує думку мистецтвознавця О. Короткевич, визначаючи авторський шлях Тетяни Яблонської, як «індивідуальну паралель великої історії радянського мистецтва» [8, с. 7]. На сьогодні можемо констатувати: авторський шлях Тетяни Яблонської – індивідуальна паралель великої історії розвитку українського образотворчого мистецтва від радянської доби до сучасності.

Наступний етап дослідження – виявити та проаналізувати науковий доробок мистецтвознавців, виданий за межами України. Мистецька думка еволюціонує. Поряд з дослідниками, що констатують факти біографії та однобічно висвітлюють творчий шлях Тетяни Яблонської, з'являються дослідники, що вносять новий погляд та нове бачення творчості Тетяни Яблонської.

Список літератури:

1. Атаян Г. Тетяна Яблонська, Іван Драч, книга яку знищили / вступ. ст. І. Драча. Київ : Мистецтво, 2017. 56 с.
2. Афанасьев В.А. Нариси з історії українського мистецтва, українське радянське мистецтво 1960-1980-х років. Київ : Мистецтво, 1984. 224 с.
3. Владич Л.В. Тетяна Нилівна Яблонська : монографія. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. 90 с.
4. Виставка произведений Татьяны Нилловны Яблонской : кат. выст. / сост. В. Цельтнер, текст Л. Владича. Москва : Советский художник, 1960. 30 с.
5. Дыченко И.С. Татьяна Яблонская. Жизнь: альб. Москва : Советский художник, 1973. 29 с.
6. Історія українського мистецтва : у 5 т. / голов. ред.: Г. Скрипник. Київ : Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ, 2007. Т. 5 : Мистецтво ХХ століття, 2007. 1048 с.
7. Ключко Д. 65 українських шедеврів. Визнані й неявні. Київ : ArtHuss, 2019. 256 с.
8. Короткевич Е. Татьяна Яблонская живопись графика. Мастера советского искусства: альб. / вступ. сл. Е. Короткевич. Москва : Советский художник, 1980. 110 с.
9. Курильцева В.В. Татьяна Нилловна Яблонская : монографія. Москва : Советский художник, 1959. 78 с.
10. Курильцева В.В., Яворская Н.В. Искусство Советской Украины. Живопись. Скульптура. Графика : очерки. Москва : Искусство, 1957. 299 с.
11. Ливанова М. Татьяна Яблонская: любовь к жизни. Личности. 2014. № 6(70). С. 63–83.
12. Роготченко О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм: монографія. Київ : Фенікс, 2007. 608 с.
13. Склярченко Г. Українські художники: з відлиги до незалежності. Книга перша. Київ : ArtHuss, 2018. 280 с.
14. Смирна Л. Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві: монографія. Київ : Фенікс, 2017. 480 с.
15. Соловьев А.И. Каталог Татьяна Нилловна Яблонская. Живопись, рисунок / вступ. ст. А.И. Соловьев. Москва : Советский художник, 1989. 90 с.
16. Татьяна Нилловна Яблонская. Живопись семидесятих годов: кат. выст. / вступ. ст. В.П. Цельтнер. Москва : Советский художник, 1982. 26 с.

References:

1. Atajan, Gh. (2017). *Tetjana Jablonsjka, Ivan Drach, knygha jaku znyshhyly* [Tatiana Yablonskaya, Ivan Drach, the book that was destroyed]. Kyiv: Mystectvo. (in Ukrainian)
2. Afanasjjev, V.A. (1984). *Narysy z istoriji ukrajinsjkogho mystectva, ukrajinsjke radjansjke mystectvo 1960-1980-kh rokiv* [Essays on the History of Ukrainian Art, Ukrainian Soviet Art of the 1960s-1980s]. Kyiv: Mystectvo. (in Ukrainian)
3. Vladych, L.V. (1948). *Tetjana Nylivna Jablonsjka* [Tatiana Nilivna Yablonskaya]. Kyiv: Derzhavne vydavnyctvo obrazotvorchogho mystectva i muzychnoji literatury URSR. (in Ukrainian)
4. Cel'tner, V. (ed.) (1960). *Vystavka proizvedenij Tat'jany Nilovny Jablonskoj* [Exhibition of works by Tatyana Nilovna Yablonskaya] : kat. vyst. / tekst L. Vladicha. Moskva: Sovetskij hudozhnik. (in Russian)
5. Dychenko, I.S. (1973). *Tat'jana Jablonskaja. Zhizn'* [Tatyana Yablonskaya. Life]: al'b. Moskva: Sovetstij hudozhnik. (in Russian)
6. Skrypnyk, Gh. (ed) (2007). *Mystectvo XX stolittja* [Art of the twentieth century]. *Istorija ukrajinsjkogho mystectva* [History of Ukrainian Art] : y 5 t. Kyiv: In-t mystectvoznnavstva, foljklorystyky ta etnologhiji im. M.T. Ryljsjkogho NANU. (in Ukrainian)
7. Klochko, D. (2019). *65 Ukrajinsjkykh shedeviriv. Vyznani j nejavni* [65 Ukrainian masterpieces. Recognized and implicit]. Kyiv: ArtHuss. (in Ukrainian)
8. Korotkevich, E. (1980). *Tat'jana Jablonskaja zhivopis' grafika. Mastera sovetskogo iskusstva* [Tatyana Yablonskaya painting graphics. Masters of Soviet art]: al'b. / vstup. sl. E. Korotkevich. Moskva: Sovetskij hudozhnik. (in Russian)
9. Kuril'ceva, V.V. (1959). *Tat'jana Nilovna Jablonskaja* [Tatyana Nilovna Yablonskaya]: monografija. Moskva: Sovetskij hudozhnik. (in Russian)
10. Kuril'ceva, V.V., & Javorskaja, N.V. (1957). *Iskusstvo Sovetskoj Ukrainy. Zhivopis'. Skul'ptura. Grafika* [Art of Soviet Ukraine. Painting. Sculpture. Graphic arts]: ocherki. Moskva: Iskusstvo. (in Russian)
11. Livanova, M. (2014). Tat'jana Jablonskaja: ljubov' k zhizni [Tatyana Yablonskaya: love of life]. *Lichnosti*, no. 6(70), pp. 63–83. (in Russian)
12. Roghotchenko, O. (2007). *Socialistychnyj realizm i totalitaryzm* [Socialist realism and totalitarianism]: monoghrafija. Kyiv: Feniks. (in Ukrainian)
13. Skljarenko, Gh. (2018). *Ukrajinsjki khudozhnyky: z vidlyghy do nezalezhnosti* [Ukrainian artists: from thaw to independence]. Kyiv: ArtHuss. (in Ukrainian)
14. Smyrna, L. (2017). *Stolittja nonkonformizmu v ukrajinsjkomu vizual'nomu mystectvi* [A Century of Nonconformism in Ukrainian Visual Art]: monoghrafija. Kyiv: Feniks, 2017. (in Ukrainian)
15. Solov'ev, A.I. (1989). *Katalog Tat'jana Nilovna Jablonskaja. Zhivopis', risunok* [Catalog Tatyana Nilovna Yablonskaya. Painting drawing]. Moskva: Sovetskij hudozhnik. (in Russian)
16. Cel'tner, V.P. (ed.) (1982). *Tat'jana Nilovna Jablonskaja. Zhivopis' semidesjatyh godov* [Tatyana Nilovna Yablonskaya. Seventies painting]: kat. vyst. Moskva: Sovetstij hudozhnik. (in Russian)